

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
готельного, ресторанного бізнесу
і крафтових технологій
Протокол №1 від 01.09.2025 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

МЕТОДОЛОГІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань
Спеціальність
Освітній рівень
Освітня програма

G Інженерія, виробництво та будівництво
G13 Харчові технології
другий (магістерський)
Крафтові харчові технології у ресторанному господарстві

Статус дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

обов'язкова
українська

Розробник:
д.т.н., доцент

Віталій БЕЗСОННИЙ

Завідувач кафедри
готельного, ресторанного
бізнесу і крафтових
технологій

Оксана ДАВИДОВА

Гарант програми

Наталя БАЛІАЦЬКА

Харків
2026

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Методологія і організація наукових досліджень» надзвичайно актуальна для підготовки фахівців з харчових технологій. Вона надає здобувачам навички критичного мислення, систематизації і аналізу інформації, дозволяючи ефективно вирішувати проблеми галузі. Розуміння методів дослідження допомагає розробляти нові стратегії обслуговування, пристосовуватись до змін у вимогах клієнтів та інновацій. Ці навички сприяють розвитку якісних послуг, що є ключовим для конкурентоспроможності в галузі обслуговування.

Метою навчальної дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень» є забезпечення здобувачів знаннями і навичками щодо методології наукового дослідження, методів їх проведення з урахуванням особливостей за напрямком підготовки, навчання оформлення результатів досліджень, підготовка та залучення до здійснення науково-дослідницької діяльності, ознайомлення зі стратегією та тактикою проведення досліджень, надання певних знань щодо методології, методики й інструментарію дослідження та підготовки публікацій та кваліфікаційних робіт.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- отримання знань в області методології наукового пізнання необхідних для написання наукової кваліфікаційної роботи (магістерської);
- отримання знань про організацію наукового дослідження, написання та оформлення наукових статей, про порядок захисту магістерської роботи;
- отримання знань в області організації науково-дослідницької діяльності у закладі вищої освіти;
- розвиток особистості майбутнього науковця, формування компетенцій, що сприяють самореалізації в науково-дослідній діяльності.

Предметом навчальної дисципліни є методи і методики наукового пізнання, організації наукових досліджень та написання наукових робіт – статей, тез, звітів і кваліфікаційної роботи (магістерської).

Об'єкт навчальної дисципліни є методологія і організація процесу наукових досліджень у галузі сфери обслуговування.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
PH 01	ЗК1, ЗК2
PH 02	ЗК2
PH 03	ЗК3, СК1
PH 04	ЗК3, СК1

де, РН 1. Відшукувати систематизувати та аналізувати науково-технічну інформацію з різних джерел для вирішення професійних та наукових завдань у сфері харчових технологій.

РН 2. Приймати ефективні рішення, оцінювати і порівнювати альтернативи у сфері харчових технологій, у тому числі у невизначених ситуаціях та за наявності ризиків, а також в міждисциплінарних контекстах.

РН 3. Застосовувати спеціальне обладнання, сучасні методи та інструменти, у тому числі математичне і комп'ютерне моделювання для розв'язання складних задач у харчових технологіях.

РН 4. Застосовувати статистичні методи обробки експериментальних даних в галузі харчових технологій, використовувати спеціалізоване програмне забезпечення для обробки експериментальних даних.

ЗК 1. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 2. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

ЗК 3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

СК 1. Здатність обирати та застосовувати спеціалізоване лабораторне і технологічне обладнання та прилади, науково-обґрунтовані методи та програмне забезпечення для проведення наукових досліджень у сфері харчових технологій.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Наука та наукові дослідження в сучасному світі

Тема 1. Феномен науки. Організація наукової діяльності в Україні

Наука як складова культури (соціокультурний феномен). Відмінності науки від інших складових культури. Наука та філософія, наука та релігія, наука та мистецтво. Наука як основний засіб отримання нового об'єктивного знання.

Наука як система знань (теорії, закони, гіпотези, поняття, наукові методи).

Наука як дослідницька (пізнавальна) діяльність. Види наукової діяльності (згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Наука як соціальний інститут.

Характерні ознаки та функції науки. Критерії науковості, які відрізняють науку від інших форм знання: об'єктивність та предметність; системність; є можливість перевірки; раціональність; доказовість; обґрунтованість і достовірність результатів; орієнтація на передбачення; наявність понятійно-категоріального апарату та власної методології.

Основні функції науки: пізнавальна, евристична, практична (виробнича), світоглядна, соціальна, культурно-виховна, освітня.

Сучасні підходи до класифікації наук: за цілями дослідження (фундаментальні, прикладні, розробки), за предметом (природничі, технічні, суспільні, гуманітарні).

Наука, ненаука і псевдонаука, проблема демаркації. Наука, ненаука, псевдонаука, протонаука. Наука та доказовість, несуперечливість емпірично встановленим фактам, відтворюваність результатів. Науковий скептицизм.

Структурні елементи науки, їхня характеристика. Поняття об'єкта і суб'єкта науки, їх взаємозв'язок та взаємозалежність.

Науковий факт, поняття, термін, категорія, ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія, закон, закономірність, науковий принцип. Організація

наукової діяльності в Україні. Закони України «Про наукову і науковотехнічну діяльність», «Про вищу освіту». Основні питання наукової діяльності, що регулюються законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту». Третій рівень вищої освіти – кваліфікації, ступені, основні вимоги до компетентностей і результатів навчання.

Тема 2. Розуміння наукового дослідження. Відкрита наука

Поняття «наукове дослідження». Історичний, прагматичний, теоретичний, соціальний контекст поняття «наукове дослідження». Зв'язок поняття «наукове дослідження» з іншими поняттями: знання, інформація, розвідка, пошук, відкриття, винахід, прогрес тощо.

Значення та функції наукових досліджень у сучасному суспільстві. Наукове дослідження та інші види отримання інформації або розв'язання проблем: практичний і теоретичний досвід, інстинктивні дії, навчання, дії навчання тощо. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження як основні форми наукової діяльності.

Наукове дослідження як процес. Визначення проблеми дослідження. Підготовка, виконання дослідження. Оприлюднення, обговорення й уточнення результатів як стадій (етапів) науково-дослідного процесу.

Класифікації наукових досліджень. Класифікація за сферою використання результатів (за цільовим призначенням). Класифікація за методами дослідження. Класифікація за джерелом фінансування. Класифікація за зв'язком з суспільним виробництвом. Класифікація за тривалістю дослідження. Класифікація за стадіями дослідження. Класифікація за кількістю науковців, які працюють над дослідженням (одиничне, групове). Класифікація за кількістю задіяних наукових галузей (одна, комплексне або big science).

Відкрита наука. Поняття відкритої науки (UNESCO). Визначення поняття «відкрита наука». Наукова комунікація. Складові відкритої науки. Відкриті наукові знання. Відкрита наукова інфраструктура. Відкрита участь соціальних суб'єктів. Відкритий діалог з іншими системами знань. Цінності та принципи відкритої науки. Цінності відкритої науки. Принципи відкритої науки. Переваги і ризики відкритої науки.

Змістовий модуль 2. Загальне уявлення про методологію наукового дослідження

Тема 3. Загальна характеристика методології наукового дослідження

Широкі та вузькі розуміння методології. Поняття методології науки. Методологія науки в широкому й вузькому значеннях. Головна мета методології науки. Методологічна основа наукового дослідження.

Методологія як загальна система і галузь теоретичних знань та уявлень. Методологія як система найбільш загальних принципів пізнання. Методологія як вчення про правила мислення. Методологія як вчення про науковий метод.

Описова, нормативна, критична, прогностична функції методології науки. Роль методології науки в забезпеченні об'єктивності та надійності наукових досліджень.

Міждисциплінарність у сучасній методології. Структура методології за змістом (принципи, парадигми, цінності, теорії, поняття, методи, прийоми).

Поняття методу і методики: спільне та відмінне. Поняття методу. Визначення методу як способу досягнення певної мети, вирішення конкретного завдання. Класифікація методів за типом знання, рівнем пізнання, методологією дослідження, способом організації наукового дослідження. Характеристика методів (емпіричні, теоретичні, загальнонаукові, конкретно-наукові). Ознаки наукового методу: об'єктивність, надійність, валідність, детермінованість, результативність, адекватність.

Поняття методики. Визначення методики як сукупності конкретних прийомів і процедур застосування певного методу. Структура методики: мета, завдання, об'єкт, предмет, методи, інструменти, процедури, критерії оцінювання результатів). Вимоги до методики: адаптивність, відтворюваність результатів, ефективність. Спільне та відмінне між методом і методикою.

Тема 4. Структура змістовної методології та основні методологічні принципи наукових досліджень

Структура змістовної методології. Філософська методологія як рівень методології науки. Загальнонаукова методологія. Загальнонаукові підходи, загальнонаукові принципи, загальнонаукові поняття.

Конкретно-наукова методологія. Основні методологічні принципи наукових досліджень. Основні методологічні принципи наукових досліджень (об'єктивність, всебічність, сутнісний аналіз, єдність історичного і логічного, доказовість, альтернативність, системність).

Характеристика деяких методологічних підходів. Системний підхід як загальнонауковий підхід (сутність, основні вимоги до використання). Поняття системи і структури. Системний аналіз. Характеристика аксіологічного підходу в контексті цінностей наукового знання, наукової діяльності, цінностей вченого.

Тема 5. Наукове пізнання як основа наукових досліджень.

Наукове пізнання та його ознаки. Наукове пізнання як відносно самостійна, цілеспрямована пізнавальна діяльність. Компоненти наукового пізнання: мета (цілі) пізнання; пізнавальна діяльність суб'єктів; об'єкти пізнання; предмет пізнання; методи та засоби пізнання; логічні форми та мовні засоби пізнання; результати пізнання.

Принципи наукового пізнання: принцип об'єктивності; принцип пояснення множини досліджуваних явищ за допомогою небагатьох загальних уявлень; принцип достатньої повноти обґрунтування; принцип системності; принцип єдності аналізу й синтезу; принцип єдності історичного й логічного; принцип сходження від абстрактного до конкретного.

Рівні наукового пізнання (теоретичний, емпіричний). Емпіричний рівень як рівень наукового пізнання. Дослідницькі операції: спостереження за об'єктами; фіксація фактів; проведення експериментів; встановлення емпіричних співвідношень і зв'язків між окремими явищами.

Специфіка емпіричного знання. Пізнання об'єкта з боку зовнішніх зв'язків; обмеженість сфери застосування отриманого знання. Поняття наукового факту. Факти дійсності і факти науки. Науковий факт як знання про подію або явище,

достовірність яких доведена; знання, отримане під час спостережень і експериментів. Роль фактів у науковому пізнанні: створення емпіричної бази для висунення гіпотез і побудови теорій; вирішальне значення в підтвердженні гіпотез (теорій) або їх спростуванні.

Теоретичний рівень пізнання дійсності. Проблеми і наукові припущення (гіпотези), що базуються на фактах, а також засновані на них закони, принципи і теорії. Специфіка теоретичного знання. Створення систем знань, теорій, у яких розкриваються загальні зв'язки, формулюються закони; переважає раціональний момент пізнання; відображаються явища і процеси з боку їхніх універсальних внутрішніх зв'язків і закономірностей; систематизуються досліджувані об'єкти.

Поняття наукової теорії. Теорія як найбільш розвинена форма наукового пізнання. Теорія як сукупність доведених і об'єднаних в єдину систему понять, категорій, законів, принципів, концепцій, що узагальнено відображають певну область дійсності. Наукова теорія як сукупність понять і суджень стосовно деякої предметної сфери, об'єднаних у єдину систему знань за допомогою певних логічних принципів. Функції теорії (синтетична, пояснювальна, методологічна, прогностична, практична).

Тема 6. Методи наукових досліджень

Метод як обґрунтована та ефективна система дій для досягнення певних цілей. Метод як засіб отримання наукового знання, як спосіб організації пізнавальних процедур, як система пізнавальних прийомів.

Функції методу. Питання залежності результатів дослідження від методу. Основні функції методу (пізнавальна, експериментально-дослідницька, аналітична, інструментальна).

Об'єктивність і суб'єктивність у виборі методів дослідження. Поняття «методологічного негативізму», «методологічного анархізму» та «методологічної ейфорії». Зумовленість результатів дослідження від обраних методів.

Характеристика емпіричних методів наукового пізнання. Спостереження як метод наукового дослідження. Основні вимоги до спостереження, його переваги й недоліки. Метод порівняння. Умови (вимоги до порівняння) і завдання порівняння. Види порівнянь. Метод вимірювання. Вимірювання як визначення числового значення. Основні елементи вимірювання. Поняття похибки вимірювань. Експеримент як метод наукового дослідження. Етапи експерименту.

Характеристика теоретичних методів наукового пізнання. Аксиоматичний метод. Гіпотетико-дедуктивний метод. Гіпотеза і дедукція, виведення висновків. Абстрагування і конкретизація. Метод сходження від абстрактного до конкретного. Основні етапи застосування. Історичний та логічний метод, специфіка його застосування.

Змістовий модуль 3. Система організації наукової діяльності

Тема 7. Елементи наукового дослідження. Пошук й опрацювання наукової інформації

Елементи наукового дослідження. Поняття актуальності наукового дослідження (потреба у вирішенні конкретної наукової та/або прикладної проблеми). Етапи визначення теми наукового дослідження: огляд літератури, можливості та ресурси дослідника, теоретичне та практичне значення очікуваних результатів. Визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, розуміння відмінності між цими поняттями. Поняття наукової новизни: відкриття, уточнення та доповнення наявних знань, удосконалення наявних моделей чи технологій тощо.

Пошук й опрацювання наукової інформації. Інформація: сутність, властивості. Поняття інформації та її ролі в науковому дослідженні. Основні властивості наукової інформації: адекватність, релевантність, правильність, точність, актуальність. Основні функції наукової інформації: кумулятивна (накопичення знань), комунікативна (передача знань), культурологічна (збереження культурної спадщини), соціальної пам'яті (фіксація досвіду).

Класифікація джерел інформації. Первинні джерела інформації. Вторинні джерела інформації. Науковий пошук інформації. Бібліотечні каталоги (традиційні та електронні). Інформаційно-пошукові системи, ресурси мережі Інтернет (електронні наукові видання, бази даних, репозиторії, архіви). Штучний інтелект у наукових дослідженнях. Застосування штучного інтелекту. (автоматизація пошуку та швидкої обробки великих обсягів інформації, автоматизація рутинних завдань). Проблеми використання штучного інтелекту (академічна доброчесність, порушення авторських прав, вигадкування даних, непрозорість методик).

Тема 8. Методологічна культура. Академічна доброчесність

Методологічна культура й етика наукової діяльності. Поняття методологічної культури. Ознаки методологічної культури: методологічність, методологічна рефлексія, методологічна грамотність, методологічна компетентність, культура роботи з інформацією. Основні принципи етики наукової діяльності: об'єктивність та неупередженість; відповідальність за результати досліджень; повага до інтелектуальної власності; уникання конфлікту інтересів. Академічна доброчесність. Принципи академічної доброчесності (чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, прозорість). Види порушень академічної доброчесності: плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація, списування, обман, хабарництво. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.

Змістовний модуль 4. Представлення наукових досліджень

Тема 9. Публікації як спосіб представлення наукових досліджень

Наукова публікація як структурована презентація наукового дослідження, що містить пояснення сутності певної наукової проблеми, методи й результати її дослідження, науково обґрунтовані висновки.

Функції наукових публікацій: оприлюднення результатів наукової роботи; встановлення пріоритету автора; свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми; підтвердження достовірності основних результатів, новизни і наукового рівня дослідження; підтвердження факту

апробації та впровадження результатів; фіксації завершення певного стану дослідження або роботи в цілому; забезпечення наукової спільноти первинною науковою інформацією.

Перелік практичних занять за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних занять

Назва теми	Зміст
Тема 2.	Практична робота №1. Формулювання наукової проблеми, об'єкта, предмета та мети дослідження
Тема 4.	Практична робота №2. Аналіз наукових джерел і робота з базами даних
Тема 6.	Практична робота №3. Методологія і методи дослідження: вибір та обґрунтування
Тема 7.	Практична робота №4. Написання та структура наукового тексту
Тема 8.	Практична робота №5. Академічна доброчесність і культура цитування
Тема 9.	Практична робота №6. Презентація та захист наукових результатівЗавдання

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл.3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1-9	Вивчення лекційного матеріалу
Тема 2, 4, 6, 7, 8, 9	Підготовка до практичних занять
Тема 2, 4, 6, 7, 8, 9	Виконання компетентнісно-орієнтованих завдань
Тема 1-12	Підготовка до контрольних робіт

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні – лекція-візуалізація (Power Point) (Тема 1–9)

Наочні (демонстрація (Тема 1–9)).

Практичні (Компетентнісно-орієнтовані завдання) (Тема 2, 4, 6–9).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему

оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Поточний контроль: Індивідуальні розрахункові компетентнісно-орієнтовані завдання (11 балів * 4 завдання = 44 бали), індивідуальне навчально-дослідне завдання у вигляді складання тез або статті (20 бали), тестування (9 разів * 4 балів = 36 бали).

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Пушкар О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. І. Пушкар. - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020 - 886 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23346>

2. Методичні рекомендації до написання дипломної роботи для здобувачів вищої освіти спеціальності 241 "Готельно-ресторанна справа" освітньої програми "Готельно-ресторанний бізнес" другого (магістерського) рівня [Електронний ресурс] / уклад. О. Ю. Давидова, Н. І. Черевична, Д. П. Крамаренко; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. — Електрон. текстові дан. (506 КБ). — Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. — 39 с.: іл. — Загол. з титул. екрану. — Бібліогр.: с. 28. <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32519>

3. Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18>

4. Наказ Міністерства освіти і науки України 12.01.2017 № 40 “ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

5. UNESCO Recommendation on Open Science (2021). – Режим доступу : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949.locale=en> pp. 17-18.

Додаткова

6. Грузіна І. Розвиток наукових підходів до дослідження організації / І. Грузіна // Бізнес Інформ. – 2022. – № 2. – С. 132-139. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27651>
7. Coniam David, Falvey Peter. Academic Publishing: Processes and Practices for Aspiring Researchers Springer, 2022. – 134 p.
8. Методологія та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / М. Ю. Євтушенко, М. І. Хижняк. – Центр навчальної літератури, 2019. – 350 с.
9. Основи методології та організації наукових досліджень : Навч. посіб. / А. Конверський. – Центр навчальної літератури, 2019. – 350 с.
10. Системний підхід і моделювання в наукових дослідженнях : Навч. посіб. / М.П. Бутко, І. М. Бутко, М.Ю. Дітковська, М.І. Мурашко, І.М. Олійченко, Л.Д. Оліфіренко – Центр учбової літератури, 2024. – 360 с.

Інформаційні ресурси

11. Методологія і організація наукових досліджень – [Електрон. ресурс] : Сайт ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=11450>
12. Національний репозитарій академічних текстів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nrat.ukrintei.ua/>